

RASYONEL TERCİH YAKLAŞIMI REHBERLİĞİNDE BELİRLEYİCİ AKTÖRLERİN ÜLKE SEÇİM BARAJI ORANI TERCİHİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Çağatay Aslan

İstanbul Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
ORCID: 0000-0003-3384-1642

Öz

“Rasyonel Tercih” yaklaşımına göre, birden fazla seçeneğe sahip olan bir birey amacı ile seçeneklerin sonuçları arasında bağıntı kurarak uygun seçeneğe yönelir. Bu yaklaşım, seçim sisteminin bağımlı değişken olduğu çalışmaların kuramsal zeminlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Buna göre, seçim sisteminin nasıl belirlendiği sorusuna cevap önerirken, karar alıcı aktörlerin siyasal amaçları gözetilmelidir. Buna karşın, Türkiye’de seçim sistemini konu alan çalışmalarda, “temsilde adalet” normunu önceleyen cevaplar önerilmiştir. “Nasıl bir seçim sistemi olmalı” gibi normatif sorulara ağırlık verilmişken, “karar alıcı aktörler seçim sistemini nasıl şekillendirir” gibi ampirik sorular yeterince tartışılmamıştır. “Rasyonel tercih” yaklaşımını merkezine alan bu çalışmada, seçim sisteminin bileşenlerinden olan “ülke seçim barajı” üzerinde durulmaktadır. Karşı-olgusal (*counterfactual*) yöntemle farklı ülke barajı seviyelerinde (%0, %5, %7) 2002–2015 parlamento seçim sonuçlarının üreteceği milletvekili dağılımıyla, belirleyici aktörlerin “yasama çoğunluğunu kazanma” amaçları arasındaki bağıntıyı incelenmektedir. Mevcut %10 seçim barajının korunması veya %7 seviyesine çekilmesi seçenekleri “yasama çoğunluğunu kazanma” öne çıkan “rasyonel tercihler” olarak tanımlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Seçim sistemi, Seçim barajı, Rasyonel-seçim, Temsilde adalet, Yönetimde istikrar

The Rational-choice Approach to the Preference of Decision-makers on National Electoral Threshold: The Case of Turkey

Abstract

The rational choice approach holds the view that an individual having more than one alternative is likely to opt for the one that will serve the individual’s interest best. This approach has been glossed over in existing studies on electoral system in Turkey. Much attention has been paid to normative questions, such as “how should the electoral systems be,” yet less attention has been given to the empirical questions, such as “which electoral system the decisive actors opt for.” Considering this gap, the article embraces the rational choice approach and discusses the impact of different electoral threshold levels on the incumbent’s electoral interest. Based on a counter-factual question - how would the legislative seats be distributed among the parties at different electoral threshold levels (0%, 5%, 7%) in parliamentary elections from 2002 and 2015 - this study concludes that the incumbents would deem one of the two alternatives as “the most rational choice” in terms of electoral threshold level: 7 per cent or 10 per cent level.

Keywords: Electoral system, Electoral threshold, Rational-choice, Fair-representation, Stability in governance

* Makale geliş tarihi: 18.05.2021
Makale kabul tarihi: 19.11.2021
Erken görünüm tarihi: 22.12.2021

Rasyonel Tercih Yaklaşımı Rehberliğinde Belirleyici Aktörlerin Ülke Seçim Barajı Oranı Tercihi: Türkiye Örneği

Giriş

1950 – 2018 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin belirlenmesi için toplam on dokuz parlamento seçimi yapılmıştır. 68 yılı kapsayan parlamento seçimleri tarihinin en dikkat çekici unsuru, seçim sisteminde kısmi ya da kapsamlı değişikliklerin sıklıkla yapılmasıdır. 1950 – 60 yılları arasında yapılan seçimler liste usulü çoğunluk sistemi, 1961 seçimi çevre barajlı nispi temsil sistemi (d'Hondt usulüne göre), 1965 seçimi milli bakiye sistemi (Hare usulüne göre), 1969 – 1977 yılları arasında yapılan seçimler barajsız nispi temsil sistemi (d'Hondt usulüne göre), 1983 seçimi çift barajlı (ülke barajı ve seçim çevresi barajı) nispi temsil sistemi (d'Hondt usulüne göre), 1987 ve 1991 seçimleri çift barajlı ve kontenjan uygulamalı karma üyeli nispi temsil sistemi (d'Hondt usulüne göre), 1995 – 2015 yılları arasında yapılan seçimler tek barajlı (ülke barajı) nispi temsil sistemi (d'Hondt usulüne göre), ve 2018 seçimi tek bir parti çatısı altında toplanma zorunluluğu olmaksızın seçim ittifaklarının kurulabildiği tek barajlı (ülke barajı) nispi temsil sistemi (d'Hondt usulüne göre) kurallarına göre yapılmıştır (TÜİK, 2012: 4; Resmi Gazete, 16 Mart 2018).¹ Geçmiş değişikliklere rağmen, seçim sisteminde değişiklik

---

1 Seçim ittifakı kurulmasına imkân veren kanun teklifi Mart 2018 tarihinde kabul edilmiştir. Önceki seçimlerde, seçim ittifakı, bir siyasi parti bünyesinde kurulabiliyordu. Örneğin, 1991 seçimlerinde Refah Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi, Refah Partisi bünyesinde, Sosyal Demokrat Halkçı Parti ve Halkın Emek Partisi, Sosyal Demokrat Halkçı Parti bünyesinde, 1995 seçimlerinde Anavatan Partisi ve Büyük Birlik Partisi, Anavatan Partisi bünyesinde seçimlere katılmışlardır. Mart 2018'deki değişiklik, siyasi partilere tek bir parti altında birleşmeden seçim ittifakı kurabilmelerine olanak sağlamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'ni içeren Cumhur İttifakı, Cumhuriyet Halk Partisi, İyi Parti ve Saadet Partisi'ni içeren Millet İttifakı, yeni düzenlemeye göre 2018 yasama seçimi için kurulmuş seçim ittifaklarıdır.

tartışmaları siyasi gündemde yer almaya devam etmektedir. Günümüzdeki değişiklik önerileri, seçim sisteminin özellikle iki bileşeni üzerinde yoğunlaşmaktadır: 1) seçim çevresi büyüklüğü (seçim çevresinden seçilen milletvekili sayısı); 2) ülke seçim barajı oranı. Birinci bileşen bağlamında daraltılmış bölge ya da dar bölge seçim sistemleri seçenekleri üzerinde durulurken, ikinci bileşen bağlamında yüzde 10 seviyesindeki ülke seçim barajının daha düşük bir seviye çekilmesi veya tamamen kaldırılması öngörülmektedir.²

“Temsilde adalet” ilkesine öncelik veren seçim sistemleri, demokratik rejimlerin çoğulcu yapısına katkı sağlar. Toplumsal farklılıkların siyasi sistemde yer alması ve karar alma mekanizmalarına etki edebilmeleri, toplumsal müzakere ve uzlaşma kültürünün gelişimine yardımcı olur. Bu sebeple, “nasıl bir seçim sistemi olmalı” sorusunu konu alan çalışmalar, “temsilde adalet” ilkesi üzerine inşa edilen kuramsal zeminde cevaplarını geliştirmişlerdir. Temsilde adaletin sağlanması için, 1983 parlamento seçimlerinden bu yana uygulanmakta olan %10 seçim barajının %5–4 seviyesine düşürülmesi önerilmiştir (Göksel ve Çınar, 2017; 2014, 2011; Özgül 2002; Erdoğan, 1999; Alkın, 2011: 368 – 369; Göksel ve Çınar, 2011: 52). Türkiye’nin içinde bulunduğu 81 ülkede 1945 – 2006 yılları arasında yapılan 609 seçimin incelendiği bir çalışmada, seçim çevresi büyüklüğünün 3 ile 8 arasında değiştiği nispi temsil sistemi, temsilde adaleti, yönetimde istikrarsızlık sorununa (hükümet oluşumu sorununa) yol açmadan, sağlamak için önerilmiştir (Carey ve Hix, 2011: 384).³ Normatif bir soruya cevap

2 Seçim sisteminde değişim yapılacağına dair 2020 yılının ikinci yarısından itibaren çıkan örnek haberler için: Sabah Gazetesi, 20 Haziran 2020 (<https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/06/20/son-dakika-secim-baraji-dusuyor-iste-dikkat-ceken-calisma>); Hürriyet Gazetesi, 21 Şubat 2021 (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/taslakta-secim-baraji-yuzde-7-41738528>); Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 2021 (<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/akp-mhp-lideri-devlet-bahcelinin-secim-baraji-dusurulmeli-onerisini-dikkate-aldi-1820479>).

3 Nispi temsil sisteminin ülke ya da seçim çevresi barajı ile birlikte uygulanmasındaki temel neden yasama sandalyelerinin çok fazla parti arasında dağılmasını engelleyerek yasama faaliyetlerinde karar yeter sayısı koşulunun karşılanabilmesine imkân sağlamaktır. Seçim barajının, sandalyelerin çok sayıda parti arasında dağılmasını engelleyerek, etkin parlamento sayısı üzerindeki azaltıcı etkisi Carey ve Hix’in (2011: 391) bulguları arasındadır. Seçim barajının, etkin parlamento sayısı üzerindeki azaltıcı etkisine dair çarpıcı bir örnek Polonya Meclisi (Sejm) için yapılan 1991 ve 1993 seçim sonuçlarının karşılaştırılmasıyla verilebilir. %5 ülke seçim barajının Sejm’deki sandalyelerin %15 için uygulandığı, 1991 seçimlerinde 29 farklı siyasi parti Sejm’de temsilci kazanmışken, barajın tüm sandalyeler için uygulandığı 1993 seçimlerinde bu partilerin büyük bir kısmı Sejm dışında kalmıştı (Tworzecki, 1994: 182; Ka-Lok Chan, 1995: 124 ve 129; Millard, 2010: 50). Elbette, seçim barajı etkin

önerme amacından hareketle, temsilde adalet normuna öncelik veren bu çalışmalar, doğal olarak, belirleyici siyasal elitlerin “yasama çoğunluğunu kazanma ve elinde tutma” amaçlarını dikkate almamaktadırlar. Bu çalışmanın amacı ise, “belirleyici aktörler seçim sistemini nasıl şekillendirir” sorusunu, seçim sistemlerinin teknik bir bileşeni olarak tanımlanan seçim barajı özelinde ve rasyonel tercih yaklaşımı rehberliğinde tartışmaktır. “Rasyonel Tercih” yaklaşımına göre, birden fazla seçeneğe sahip olan bir birey, amacı ile seçeneklerin olası sonuçları arasında bağıntı kurarak, amacına ulaşmada en yararlı olacağını düşündüğü seçeneğe yönelir. Bununla birlikte, birey, karar alma sürecinde sonsuz bir bilgiye ve seçenek sayısına sahip değildir. Seçeneklerin olası sonuçları hakkında bireyin öngörüsü, çoğu zaman geçmiş deneyimle sınırlıdır. Toplumsal kabulü yüksek olan bir normun varlığı gibi bireyin kontrolü dışındaki etkenler, seçeneklerin sayısını azaltabilir.⁴ Buna göre, rasyonel tercih yaklaşımı, belirleyici aktörlerin sınırsız hareket alanına sahip olmaları da olabildiğince kendi amaçlarına uygun bir seçim sistemi belirleme eğiliminde olacaklarını öngörür (ör. Rahat ve Hazan, 2011: 485). “Belirleyici aktörler seçim sistemini nasıl şekillendirir” sorusu üzerine öneride bulunmak için karşı-olgusal (*counterfactual*) yöntemle farklı ülke barajı seviyelerinde (%0, %5, %7) 2002–2015 parlamento seçim sonuçlarının üreteceği milletvekili dağılımıyla, belirleyici aktörlerin “yasama çoğunluğunu kazanma” amaçları arasındaki bağıntının incelenmesi gereklidir. Zira, farklı seçeneklerin belirleyici aktörlerin “yasama çoğunluğunu kazanma ve elde tutma” amacı üzerindeki sonuçlarına dair öngörülerinin şekillenmesinde, belirleyici aktörlerin geçmiş seçim sonuçlarından yararlanmaları beklenir. Çalışma, mevcut %10 seçim barajının korunması veya %7 seviyesine çekilmesi seçeneklerini, rasyonel tercih yaklaşımına göre “yasama çoğunluğunu kazanma” amacını öncelemesi öngörülen belirleyici aktörlerin yönelecekleri “rasyonel tercihler” olarak tanımlamıştır.

Makale dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm, seçim sistemi ve seçim sisteminde değişim kavramlarını tanımlamakta, seçim sisteminin değişimine neden olan bağımsız değişkenleri tartışmaktadır. İkinci bölüm, 2002-2015 seçim sonuçlarının farklı baraj seviyesinde hesaplanması yönteminin geçerliliğini tartışmaktadır. Zira, bu yöntem, farklı baraj seviyesinde seçmen davranışlarının farklılık gösterebileceği; bu sebeple, parti oy oranlarının farklı baraj seviyelerinde aynı düzeyde kalacağını varsayamayacağı gerekçesiyle tenkit

---

parlamento sayısını düşüren tek neden olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, bu karşılaştırmayı seçim barajının etkin parlamento sayısını azaltma etkisini gösteren iyi bir örnek değerlendirmek mümkündür.

- 4 Tam anlamıyla karşılamasa da, seçmenlerin göçmen karşıtı radikal sağ partilerine oy verdiklerini kamuoyu yoklamalarında gizleme eğilimi toplumsal normun bireyin seçeneklerini nasıl kısıtlayabileceğine örnek olarak verilebilir (Hooghe ve Reeskens, 2007: 179).

edilebilir (Sabuncu, 2006: 191). Bu beklentiye rağmen uygulanan yöntemin geçerliliğini desteklemek için, geçmiş seçim sistemi değişikliklerinin seçmen tercihlerine etkisi, etkin parlamento parti sayısı, etkin seçim partisi sayısı ve aşkın temsil oranı kavramları üzerinden tartışılacaktır. Üçüncü bölüm, karşı-olgusal (*counterfactual*) yöntemle farklı ülke barajı seviyelerinde (%0, %5, %7) 2002–2015 parlamento seçim sonuçlarının üreteceği milletvekili dağılımıyla, belirleyici aktörlerin “yasama çoğunluğunu kazanma” amaçları arasındaki bağıntıyı, mevcut %10 barajı uygulamasındaki durumla mukayeseli olarak incelemektedir. Bu mukayesenin, “belirleyici aktörler seçim barajını hangi seviyede belirler” sorusu için olan önemi makalenin sonuç bölümünde tartışılacaktır.

1. Seçim İsteminde Değişim, Bağımsız Değişkenler ve Değişimin Yönü

Seçim sistemi, kimlerin oy verebileceğine, seçmen kayıtlarının nasıl yapılacağına, oyların nasıl sayılacağına, oyları sayan ve kayda geçiren sandık kurulunun nasıl oluşturulacağına ve işleyeceğine, oy pusulalarının nasıl şekillendirileceğine, seçmenin hangi siyasi aktör seviyesinde (partie ve/veya adaya) oy kullanacağına, seçmenin aday listesinde ne derece değişiklik yapabileceğine (kapalı liste, açık liste), seçim çevresi büyüklüğünün ve bir seçim çevresinden seçilecek kişi sayısının nasıl belirleneceğine, seçim barajının ne seviyede (ülke barajı, çevre barajı) ve hangi oranda uygulanacağına, oyların somut kazanımlara (sandalye sayısına) nasıl dönüştürüleceğine dair kuralları içerir.⁵ Seçim sisteminin sadece partiler ve adaylar arası rekabetle sınırlandırılmaması düşüncesinden hareketle, parti adaylarının nasıl belirleneceğine dair parti-içi kuralları da seçim sisteminin bir bileşeni olarak gören tanımlar da mevcuttur (Schugart ve Wattenberg, 2001: 2). Bu çalışma, ele aldığı ampirik sorudan hareketle, seçim sisteminin dar tanımı benimsemiştir. Böylece, seçim sistemi, oyların sandalye sayısına dönüştürülmesinde uygulanan formülü, seçim barajı uygulamasını ve seçim çevresi büyüklüğünü belirleyen kurallar bütünü olarak tanımlanmıştır (Grofman and Lijphart, 2002: 4). Bu

5 Seçim sisteminde yapılan değişimleri minör, majör ve teknik değişiklikler olarak üç farklı seviyede inceleyen Jacobs ve Leyenaar (2011: 497) ana metinde verilen tanımın içerdiği bileşenleri beş başlıkta toplamaktadırlar. Buna göre seçim sistemi, 1) orantılılık derecesine (kazanılan oy oranı ve sandalye oranı arasındaki denge), 2) seçim seviyesine (başkanlık, milletvekili, yerel seçim), 3) kapsayıcılığa (oy kullanma hakkına sahip olanlar), 4) pusula yapısına (parti merkezli seçim, aday merkezli seçim) ve 5) seçim prosedürlerine (seçimlerin yapılma zamanı ve yönetimi) ilişkin kuralları içerir.

tanımdan hareketle, “seçim sisteminde değişim” ifadesiyle üç bileşenin en az birinde yapılan değişiklikler kastedilmektedir.

Seçim sisteminde değişimin yönü, seçim sisteminin temsilde adaleti sağlama kapasitesinin değişiklikten nasıl etkilendiğine göre değişmektedir. Kapasitenin olumlu etkilendiği değişimler “orantılılığa doğru değişim,” olumsuz etkilendiği değişimler ise “orantısızlığa doğru değişim” olarak nitelendirilebilir. Birden fazla seçeneğe sahip olan bir bireyin, amacı ile seçeneklerin olası sonuçları arasında bağıntı kurarak, amacına ulaşmada en yararlı olacağını düşündüğü seçeneğe yöneleceğini savunan rasyonel tercih yaklaşımı, bir seçim sisteminde değişimin hangi yönde olacağını, değişimi belirleyen aktörün çıkarına göre belirleneceğini öngörür. Örnek olarak, yasama çoğunluğunu pekiştirmeyi hedefleyen bir siyasi partinin belirleyici rol oynadığı değişimlerin orantısızlık yönüne doğru olması beklenir (Benoit, 2004: 373). Buna karşın, yürütme erkini denetlemesi ve demokratik normları öncelemesi beklenen yargı erkinin belirleyici aktör olduğu değişimlerde, temsilde adalet normuna vurgu yapılarak değişimin orantılı temsil yönünde olması beklenir (Renwick, 2018: 119).⁶ Bununla birlikte, siyasal amaçlarına göre seçim sisteminde değişim yapan siyasi aktörler sınırsız bir hareket alanına sahip değillerdir. Örnek olarak, 1970’lerden beri demokratikleşme sürecini deneyimleyen ülkelerde temsilde adalet normuna verilen önem, orantısızlık yönündeki değişimlerinin kapsamını kısıtlayan bir norm olarak dikkate alınabilir. (Blais vd. 2005: 182; Bol, 2016: 94). Öte yandan, çok yüksek etkin parlamento partisi sayısı sebebiyle yürütmenin belirlenmemesi sorununun çıktığı bir ülkede, daha fazla orantılılığa doğru bir değişim olası değildir. Özetle, rasyonel tercih yaklaşımı, siyasi aktörlerin, siyasi amaçlarına uygun değişiklik önerileri geliştirirken, aktörlerin kontrol edemeyeceği kimi etkenlerle kısıtlanabileceklerini kabul eder. Nitekim, belirli bir seçim sistemi lehine, siyasi aktörlerden bağımsız değişkenlerin öne çıkması

6 Metinde geçen aktörler dışında seçim sistemi değişikliğinin yönünü belirleyebilen aktörlerden de bahsedebiliriz. Örneğin, siyasi tarihte askeri müdahalelerin istisna olmadığı ve müdahale sonrası demokrasiye geçiş sürecinin ordu tarafından yönetildiği ülkelerde, ordunun devlet yapısı içerisindeki imtiyazlı konumu devam ettirme politikası izlemesi beklenir (Linz ve Stepan, 1996: 72). Bu bağlamda, ordunun seçim sistemlerinin belirlenmesinde etkin rol oynayabilme ihtimali mantık dışı bir önerme olmayacaktır (Özbudun, 2016: 132-133). Nitekim, Şili ve Türkiye, askeri müdahale sonrası ordu gözetiminde demokrasiye geçiş sürecinin yaşandığı ülke örnekleri olarak verilebilir. Ordu, Türkiye’de 1961 ve 1983 seçimlerinde uygulanan seçim sistemlerinin belirleyici unsuru olarak öne çıkmıştır (Tachau, 2002: 35-36).

mümkündür (Schugart, 2001: 27).⁷ Türkiye’de 1960 – 2018 yılları arasındaki seçim sisteminde yapılan değişikliklerin nedenlerini kısaca tartışarak, kimi zaman siyasi aktörlerin kendi amaçlarının, kimi zaman bu aktörlerin seçeneklerini kısıtlayan dış etkenlerin belirleyici olduğu seçim sistemi değişiklikleri örneklendirilebilir.

1961 ve 1965 seçimleri için sırasıyla çevre barajlı d’Hondt formüllü nispi temsil sistemi ile barajsız Hare formüllü nispi temsil sisteminin benimsenmesi 1950–57 parlamento seçimlerinde uygulanan liste usulü çoğunluk sisteminin partilerin oy oranları ile orantılı olmayan sandalye dağılımına neden olmasına karşı tepkinin sonucu olarak değerlendirilebilir (Alkan, 2006: 159).⁸ 1965 seçimlerinden tek parti çoğunluk hükümeti olarak çıkan Adalet Partisi’nin, milli bakiye sisteminin yerine, çevre barajlı ve d’Hondt formüllü nispi temsil sistemini yasalaştırması parlamento çoğunluğunu kazanma amacının bir sonucu olarak görülebilir (Resmî Gazete, 23 Mart 1968). Nitekim, Anayasa Mahkemesi’nin çevre barajı uygulamasını temsilde adalet normu ile çeliştiği gerekçesiyle iptal etmesine rağmen, oyların sandalye sayısına dönüştürülmesinde d’Hondt formülüne geçiş, oy oranındaki düşüşe rağmen Adalet Partisi’nin parlamento çoğunluğunu korumasını sağlamıştır (Kalaycıoğlu, 2002: 60; Resmî Gazete, 24 Ekim 1968).⁹ Özellikle 1977 seçimleri sonrası yasama döneminde yaşanan sık koalisyon hükümeti değişimleri, 1980 ihtilali ile ülke yönetimini ele almış ordunun 1983 seçimleri için çift barajlı (ülke ve çevre barajı) d’Hondt sistemini tercih etmesinde rol oynamıştır. Ordunun bürokratik sistemde ayrıcalıklı konuma sahip olduğu vesayet demokrasilerinde, bir siyasi partinin yasama çoğunluğunu kontrol etmesine imkân sağlayacak seçim sistemlerinin tercih edilmeyeceği beklentisine rağmen, 1983 seçimlerinde oy oranı yüksek partiler lehine olan çift

7 Polonya’da 1993 parlamento seçimleri öncesi kabul edilen %5 ülke barajı uygulaması (ittifak partileri için %8), 1991 parlamento seçimlerinde uygulanan barajsız nispi temsil sisteminin sebep olduğu çok parçalı yasama organının bir sonucudur (Kaminski vd., 1998: 439 ve 444). Buna karşın, Yeni Zelanda’da 1996 parlamento seçimleri öncesi tek turlu çoğunluk sisteminden karma üyeli nispi temsil sistemine geçilmesi, tek-turlu çoğunluk sisteminin toplumsal ayrışmaları yasama organına yeterince yansıtamamasının sebep olduğu toplumsal talebinin sonucudur (Vowles, 2005: 296).

8 1946 seçimlerinde açık oy gizli tasnif uygulandığı için, bu seçim dikkate alınmamıştır.

9 Anayasa Mahkemesi’nin iptal kararı gerekçelerinin detaylı açıklaması için 24.10.1968 tarihli Resmî Gazete’nin 9 – 11 sayfalarına bakılabilir. Mahkeme’nin 10 üyesi iptal kararı yönünde oy kullanırken, 5 üye kararın karşısında oy kullanmışlardır. İptal kararına katılmayan üyeler: İbrahim Senil (Başkan), İhsan Keçecioğlu, Celâlettin Kuralmen, Hakkı Ketenoğlu ve Halit Zarbun.

barajlı sistemin uygulanması, 1977 seçimi sonrasındaki sık koalisyon hükümeti değişimlerinin sonucu olarak değerlendirilebilir. 1983 seçimlerinden tek başına çoğunluk hükümeti olarak çıkan Anavatan Partisi, meclis çoğunluğunu pekiştirme amacıyla, seçim bölgelerinde birinci gelen parti lehine olan kontenjan uygulamasını 1987 seçimleri öncesi yasalaştırmıştır. Bu sayede, oy oranındaki düşüşe rağmen Anavatan Partisi parlamento çoğunluğunu korumayı başarmıştır. Böylece, 1969 seçimlerinde Adalet Partisi örneğinde yaşanan durum, 1987 seçimlerinde Anavatan Partisi örneğinde yaşanmıştır. 1991 seçimi için de geçerli olan kontenjan uygulaması 1995 seçimi öncesinde kaldırılmıştır (Türk, 2006: 101). Çevre barajı uygulaması ise, Anayasa Mahkemesi tarafından temsilde adalet ilkesi ile çeliştiği gerekçesiyle oy çokluğuyla iptal edilmiştir. (Anayasa Mahkemesi, 1996: 851 – 853).¹⁰ Türkiye’de seçim sisteminde yapılan son değişiklik, Adalet ve Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi’nin belirleyici rol oynadığı ve siyasi partilere tek bir parti altında birleşmeden seçim ittifakı kurabilmelerine imkân veren değişikliktir (Resmî Gazete, 16 Mart 2018). Bu değişikliğin kaynağı hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, değişikliğin kaynağı, 2017 Nisan referandumunda hükümet modeli değişikliğini destekleyen Adalet ve Kalkınma Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi arasındaki iş birliği kapsamında ve parlamento çoğunluğunu kontrol edebilmek için alınmış “rasyonel” bir karardır. İkinci görüşe göre, değişiklik, cumhurbaşkanlığı hükümet modeline geçişle güvenoyu kuralının kaldırılması; bu sayede, parlamentoda çok sayıda partinin bulunmasının yürütmenin belirlenmesi sürecine olumsuz etki yapmayacağıdır. Bu sebeple, oy oranı düşük olan partilere bir ittifaka dahil olarak baraj engelini aşmalarına imkân sağlandığı söylenmektedir. Bu iki görüşten birincisi, birden fazla seçeneğe sahip olan bir bireyin, amacı ile seçeneklerin olası sonuçları arasında bağıntı kurarak, amacına ulaşmada en yararlı olacağını düşündüğü seçeneğe yöneleceğini vurgulayan rasyonel tercih yaklaşımının öngörüsü için verilebilecek iyi bir örnektir.

2. Yöntem: Seçim Barajının Parti Sistemine Etkisinin Ölçülmesinde Geçerlilik

Bir bağımsız değişken olarak seçim sisteminin sandalye sayısına ve oy tercihlerine olası etkisi Duverger Kanunu bağlamında tartışılabilir. Bu etkinin ölçülmesinde “etkin parlamento partisi,” “etkin seçim partisi” ve “aşkın temsil

---

10 Karşı oy kullanan iki üye: Haşim Kılıç ve Sacit Adalı

oranı” değerleri kullanılabilir.¹¹ Oyların milletvekili sayısına dönüştürülmesi formülünü, seçim barajının kapsam ve seviyesini, seçim bölgesi sayı ve büyüklüğünü belirleyen kurallar bütünü olan seçim sisteminin, siyasi partilerin milletvekili sayısına göre hesaplanan etkin parlamento partisi sayısına (N_s) etki etmesi kaçınılmazdır. Buna bağlı olarak, seçim sistemi parti sistemi formatına da etki eder.¹² Yine, siyasi partilerin oy oranı ile sandalye oranı arasındaki orantılılık derecesini gösteren “aşkın temsil oranı” da seçim sistemine göre değişiklik gösterir. Duverger yasasına göre, çoğunluk sistemleri, nispi temsil sistemlerinin aksine, etkin parlamento partisi sayısında düşüşe, aşkın değer oranında artışa neden olur. Bu önerme seçim sisteminde kapsamlı değişime giden Fransa ve Yeni Zelanda örneklerinde incelenebilir. Buna göre, 1981 parlamento seçiminden sonra yapılan 1986 seçiminde iki türlü çoğunluk sistemi yerine nispi temsil sistemini uygulayan, 1988 seçiminde ise tekrar iki türlü çoğunluk sistemine dönüş yapan Fransa’da, 1981 seçiminde 2.68 olan etkin parlamento partisi sayısı 1986’da 3.9’a yükselmiş 1988’de ise 3.07’e gerilemiştir. Çoğunluk sistemine göre yapılan 1993 parlamento seçiminden sonra karma üyeli nispi temsil sistemine geçiş yapan Yeni Zelanda’da, 1993 seçiminde 2.16 olan etkin parlamento partisi sayısı 3.76’ya yükselmiştir (Bormann ve Golder, 2013).¹³ Fransa’da aşkın temsil oranı 1981 seçimlerinde 16.04 iken, bu oran 1986 seçimlerinde 7.23’e gerilemiş, 1988 seçimlerinde ise 11.84’e yükselmiştir. Yeni

11 “Etkin parlamento partisi sayısı” siyasi partilerin parlamento sandalye sayılarına göre hesaplanırken, “etkin seçim partisi sayısı” siyasi partilerin oy oranları dikkate alınarak hesaplanır. Etkin parlamento partisi sayısı N_s , ifadesiyle etkin seçim partisi sayısı ise N_p ifadesiyle gösterilir. Değerleri hesaplama formülü: $N_s = 1 / \sum P_s^2$ (P_s = Parlamento partilerin sandalye sayısının toplam sandalye sayısına oranı); $N_p = 1 / \sum P_v^2$ (P_v = Seçime katılan siyasi partilerin oy oranları) (Laakso ve Taagepera, 1979). “Aşkın temsil oranı” siyasi partilerin oy oranları ile sandalye oranları arasındaki farka odaklanır. 0 – 100 arası değer alabilen “aşkın temsil oranı” seçim sisteminin orantılı dağılım yapabilme kapasitesini ölçer. Değer sıfıra yaklaştıkça, sistemin orantılı dağılım yapabilme kapasitesi artar. “Aşkın temsil oranı” değeri şu formülün sonucudur: $\sqrt{1 / \sum (V_i - S_i)^2}$ (V_i = Siyasi partinin oy oranı; S_i = Siyasi partinin sandalye oranı) (Gallagher, 1991).

12 Parti sistemi formatı kavramıyla, parti sisteminde yürütme organının şekillenmesine doğrudan ya da dolaylı olarak etki edebilecek parti sayısı kastedilmektedir (Mair, 2001: 29). Bu tanımdan hareketle, yürütme organının şekillenmesinde Muhafazakâr Parti’nin veya İşçi Partisi’nin belirleyici rol oynadığı Birleşik Krallık parti sistemi iki partili sistemin tipik bir örneği iken, Mart 2021 parlamento seçimi sonrası dört partili koalisyon hükümetinin kurulduğu Hollanda çok partili sistemin tipik bir örneğidir.

13 Bu veriler, “1946-2016 yılları arasında Dünyada Demokratik Seçim Sistemleri” başlıklı çalışma için toplanan ve 1343 yasama seçimine ve 499 başkanlık seçimine ilişkin veri setinden alınmıştır. Verilerin tamamı için: <http://mattgolder.com/elections>

Zelanda'da aşkın temsil oranı 1993 seçimlerinde 18.19 iken, bu oran 1996 seçimlerinde 3.43'e gerilemiştir.¹⁴ 1995 seçimleri öncesinde kontenjan ve seçim çevresi barajı uygulamasının kaldırılmasıyla orantılılık yönünde kısıtlı değişikliğin yapıldığı Türkiye örneğinde, 1987 ve 1991 parlamento seçimlerinde sırasıyla 2.05 ve 3.57 olan etkin parlamento partisi sayısı 4.41'e yükselmiş; sırasıyla 20.74 ve 11.29 olan aşkın temsil oranı ise 7.27'ye gerilemiştir.¹⁵

Duverger yasası, seçim sisteminin boşa oy atmamak amacındaki seçmen üzerinde psikolojik etkisi olduğunu öne sürer. Buna göre, çoğunluk sistemlerinin, seçmenleri seçimi kazanma şansı yüksek olan partilere yönelmesi; bu sebeple, oy oranı düşük olan partileri olumsuz etkilemesi beklenir. Bu beklentiye paralel olarak, çoğunluk seçim sistemlerinde etkin seçim partisi sayısının, nispi temsil sistemlerine kıyasla daha düşük olması beklenir. Bununla birlikte, kimi çalışmalar seçmenin seçim sistemine göre karar vermesi beklentisiyle çelişen bulgulara ulaşmışlardır (Carter, 2004: 92; Colomer, 2005: 12, Vowles, 2010: 879; Shugart ve Taagepera, 2018: 46).¹⁶ Özellikle ideoloji merkezli (radikal sağ ve radikal sol partiler gibi) ve kimlik-merkezli (azınlık grubu partileri gibi) siyasi partilere verilen seçmen desteğinin seçim sistemine göre değişebileceği beklentisiyle çelişen fazlaca örnek verilebilir. Örnek olarak, radikal sağ Fransız Milliyetçi Cephe Partisi (Ulusal Birleşme Partisi) nispi temsil sistemi kurallarının uygulandığı 1986 seçimlerinde %9,65 oranında seçmen desteği, iki türlü çoğunluk sisteminin uygulandığı 1988 seçiminde de aynı seviyede kalmıştır. Aynı iki seçimde, radikal sol Fransız Komünist Partisi'nin oy oranını ise beklentinin aksine %9,9'dan %11 seviyesine yükselmiştir. Bir başka örnek 1996 seçimleriyle ilk kez karma seçim sistemini uygulayan Yeni Zelanda ülkesinden verilebilir. Nispi temsil kuralının uygulandığı sandalyeler için verilen oylarla ve çoğunluk sistemi kuralının uygulandığı sandalyeler için verilen oyların ayrı tutularak hesaplandığı bu seçimde, partilerin farklı sistemlerdeki oy oranlarında kayda değer bir farklılık görülmemiştir (Eatwell, 1988: 469; Gallagher, 1998: 209). Seçim sistemlerinin seçmen üzerinde psikolojik etki yapacağı beklentisi ile çelişen örnekler Türkiye'den de verilebilir. Örneğin, 2018 Parlamento seçiminde,

14 Bu çalışmada verilen tüm Gallagher endeksi (aşkın temsil oranı) verileri için: (http://christophergandrud.github.io/Disproportionality_Data/)

15 Söz konusu değerlerde 1987 seçimleri ile 1991 seçimlerinde görülen farklılaşmanın sebepleri olarak, 1988 referandumu ile 80 öncesi siyasi liderlere getirdiği siyaset yasağının kaldırılması ve 1991 seçimleri öncesi seçim çevresi barajının belirlenmesinde yeni bir düzenlemeye gidilmesi sayılabilir.

16 Nispi temsil sisteminin seçmen üzerinde kısıtlayıcı bir psikolojik etki yapmaması sayesinde, nispi temsil sistemine göre yapılan seçimlerde seçime katılımın daha yüksek oranda olacağı düşünülür. Volwes (2010: 879) bu beklentinin 1996 yılında, tek türlü çoğunluk sisteminden karma üyeli nispi temsil sistemine geçiş yapan Yeni Zelanda örneğinde gerçekleşmediğine vurgu yapmaktadır.

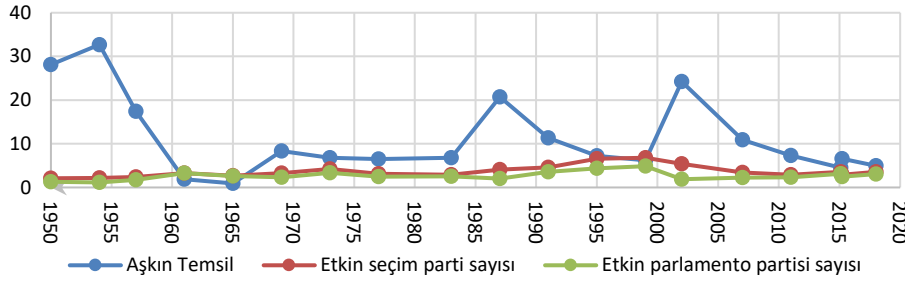
seçim ittifakının bir parçası olan seçim barajı engeliyle karşılaşmayan Saadet Partisi'nin seçmen desteği, seçim barajı engelini olduğu önceki seçimlere göre dikkate değer oranda farklılaşmamıştır (Aydoğan Ünal, 2020: 115 ve 117). Yine, seçmen tercihlerinin farklı alternatifler arasında dağılmasını teşvik etmesi beklenen milli bakiye sisteminin uygulandığı 1965 seçimlerinde Adalet Partisi tek başına iktidar olabilmıştır (Alkan, 2006: 164). 1983 sonrası uygulanan %10 ülke seçim barajı sebebiyle, seçmen tercihlerinin büyük partilerde toplanacağı beklentisi 1987 – 2002 arası yapılan seçim sonuçlarında karşılanmamış; aksine oy oranı görece düşük olan partiler seçmen desteğini koruyabilmiştir (Sabuncu, 2006: 196). Özetle, farklı ülkelerden verilen örneklerinde gösterdiği gibi, seçim sistemine göre seçmen tercihlerinin değişebileceği beklentisine temkinli yaklaşmak gereklidir. Bu sebeple, Schugart ve Taagepera (2018: 46), seçim sistemlerinin siyasi partilerin güçleri üzerindeki etkisinin, parti oylarının sandalyeye dönüşümünde kullanılan formül bağlamında çalışılmasının daha anlamlı olduğunu ifade etmektedirler.¹⁷ Yani seçim sistemlerinin psikolojik etkisinden ziyade mekanik etkisi pratikteki sonucu hemen ilk seçimde hissedilir. Bunun sonucu olarak yapılan bir değişikliğin etkisi “etkin parlamento partisi sayısında” ve “aşkın temsil oranında” hemen görünürken, “etkin seçim partisi sayısına” olan etkisi sınırlı düzeyde kalmakta; kimi zaman beklentilerle çelişmektedir. Örneğin, Şekil-1’de görüldüğü gibi, Türkiye’de 1950 – 2018 arası dönemde yapılan değişiklikler parti oylarının sandalye sayısına dönüşmesindeki orantılık hakkında bilgi veren aşkın temsil oranını önemli düzeyde etkilemiştir.¹⁸

---

17 Seçim sisteminin orantısızlığı ile egemen partiler arasındaki ilişkiyi Türkiye örneğinde inceleyen bir başka çalışma da Shugart ve Taagepera'nın önerisini destekleyen bulguya ulaşmıştır (Çınar, 2016: 1231). Bununla birlikte, seçim barajı uygulaması sebebiyle seçmenin yüzde 10'luk bir kısmının parti tercihlerinin değişeceğini varsayan çalışma literatürde mevcuttur. (Göksel ve Çınar, 2011: 85).

18 Şekil 1’de verilen değerler, makalenin yazarı tarafından Laakso ve Taagepera'nın (1979) ekin parlamento partisi sayısı ve etkin seçim partisi sayısı için önerdiği formüller ve Gallagher'in (1991) aşkın temsil oranı hesaplaması için önerdiği formül kullanılarak hesaplanmıştır. Aşkın temsil oranı sifıra yaklaşması ile adil temsiline sağlanması arasında doğrusal bağıntı vardır.

Şekil 1: 1950 - 2018 Türkiye'de Etkin Seçim Partisi Sayısı, Etkin Parlamento Partisi Sayısı, Aşkın Temsil Oranı

Liste usulü çoğunluk sisteminin uygulandığı 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde siyasi partilerin oy oranlarıyla orantısız sandalye sayısına sahip oldukları görülmektedir. 1961 seçiminden sonra nispi temsil sistemine geçilmesi temsilde adalet ilkesinin lehine olmuştur. Hare formülünün uygulandığı 1965 seçimi partilerin oy oranları ile sandalye oranları arasındaki en orantılı eşleşmenin görüldüğü seçim olmuştur. Hare formülü yerine d'Hondt formülünün kullanıldığı 1969 seçimi aşkın temsil oranının sıfır değerinden uzaklaştırmıştır; oy oranı ile sandalye oranında küçük partiler aleyhine orantısızlık görülmüştür (Bakınız dip not 17). Seçim barajı ve kontenjan uygulamasının adil temsil normuyla çelişmesi en iyi 1987 ve 2002 seçim sonuçlarının ürettiği aşkın temsil oranında görülmüştür.

Özetle, seçim sistemi değişikliklerinin etkisi seçmen tercihlerinden ziyade parti oylarının sandalye sayısına dönüştürülmesinde görülmektedir. Buna karşın, değişikliklerin partilerin oy oranına göre hesaplanan “etkin seçim partisi sayısına” olan etkisi kimi zaman beklentilerle çelişmektedir. Bu çelişmenin açık bir örneği olarak 1987 seçimlerinde 4.1 olan etkin seçim partisi sayısının yüzde 10 seçim barajının uygulanmakta olduğu 1995 seçimlerinde 6.6’ya çıkması verilebilir. Bu sebeple, karşı-olgusal bir yöntemle farklı seçim barajı seviyelerinde geçmiş seçim sonuçlarının nasıl bir dağılıma sebep olacağını incelenmesi geçerli bir yöntem olarak dikkate alınabilir.

3. Bulgular: Değişimde Belirleyici Aktörler ve Seçim Barajı Uygulamasının Aktörlerin Çıkarlarına Olan Etkisi

2018 parlamento seçimleri sonucunda yasama çoğunluğunu kazanan Cumhuriyet Halk Partisi mevcut yasama döneminde (27. Dönem) yapılacak olası bir

seçim sistemi değişikliğinin belirleyici aktörüdür.¹⁹ 2018 cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimi için Adalet ve Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi tarafından kurulan Cumhuriyet İttifakı 344 sandalyeyle toplam sandalyelerin yüzde 57'sini kazanmıştır.²⁰ Seçim sonrası kabine oluşumu, parti değişimleri, milletvekilliğinin sona erdirilmesi, 2019 yerel seçimlerinde belediye başkanı seçilme ya da vefat sebeplerine bağlı olarak değişen dağılımda, Cumhuriyet İttifakı 332 sandalyeyle yasama çoğunluğunu elinde bulundurmaktadır.²¹ Bununla birlikte, ittifak bileşenlerinden biri tek başına yasama çoğunluğuna sahip değildir. Bu durum, olası bir değişikliğin kabulü için iki parti arasında uzlaşmayı zorunlu hale getirmektedir.²² Bu çalışmanın ele aldığı ampirik sorunun “belirleyici aktörler hangi seviyede seçim barajı oranı belirler” olduğu hatırlanacak olursa, iki parti arasındaki uzlaşma gerekliliği sebebiyle sorunun “Adalet ve Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi hangi seviyedeki seçim barajında uzlaşırlar” olarak dikkate almak da mümkündür. Şekil-2 ve Şekil-3 sırasıyla 2002-2015 arası dönemdeki parlamento seçimlerinde siyasi partilerin aldıkları oy oranlarının farklı baraj oranında (D'Hondt formülüne göre) nasıl bir

19 Cumhuriyet İttifakı'nı oluşturan siyasi partiler, parlamentoda ya da parlamento dışında bulunan siyasi partilerle uzlaşmanın amaçlandığı bir süreci de başlatabilirler. Bununla birlikte, Cumhuriyet İttifakı dışında yer alan siyasi partileri de kapsayan bir sürecin başlaması ihtimalini değerlendirirken, özellikle hükümet modeli için yapılan 2017 Nisan referandumu sonrasında daha görünür olan siyasi kutuplaşmasının etkin olduğu konjonktür dikkate alınmalıdır. Bu çalışmada, Cumhuriyet İttifakı'na yapılan vurgunun nedeni, ittifakın yasama çoğunluğuna hâkim olması sayesinde geliştirdiği değişiklik önerisini yasalaştırma imkânına sahip olmasıdır. Elbette, seçim sisteminde değişiklik getiren kanun Anayasa Mahkemesi tarafından tadil ya da iptal edilebilir.

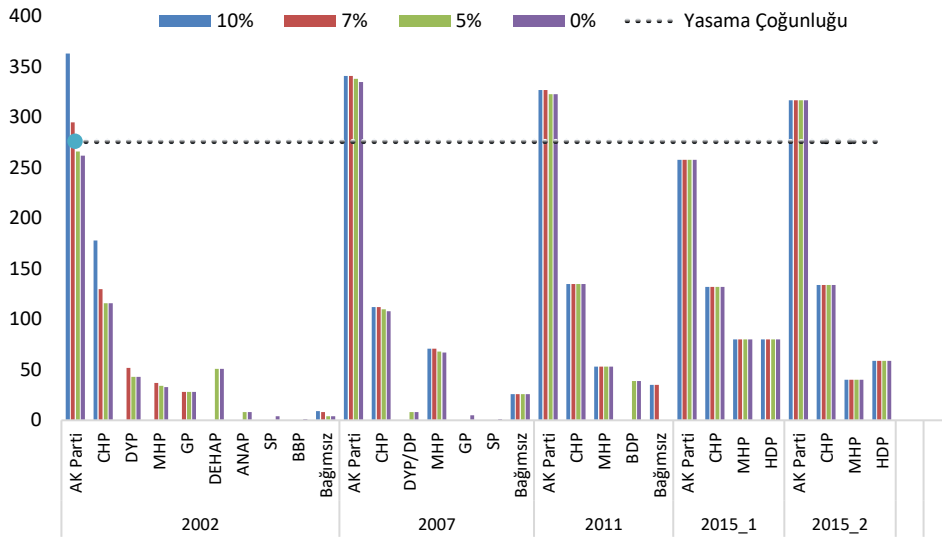
20 Büyük Birlik Partisi, parlamento seçimine Adalet ve Kalkınma Partisi listelerinden katılarak ittifakta yer almıştır.

21 Güncel milletvekili dağılımı için (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim) Erişim tarihi 9 Mayıs 2021.

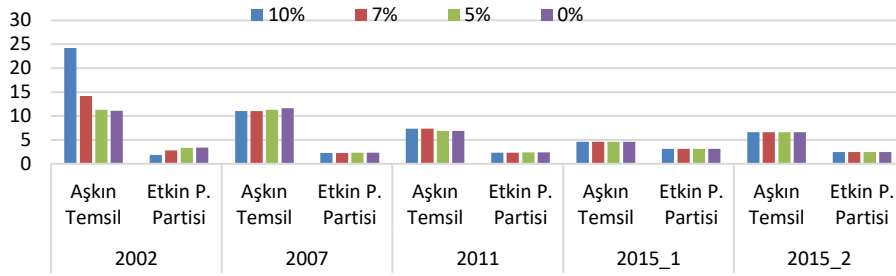
22 Örneğin, olası bir seçim sistemi değişikliğinin dar bölgeli seçim sistemini getirmesi uzlaşma zorunluluğu sebebiyle pek olası değildir. Zira, Milliyetçi Hareket Partisi dar bölgeli seçim sistemini tercih etmeyecektir. Nitekim, dar bölgeli sisteme geçiş, nispi temsil yerine çoğunluk sistemine geçiş anlamına gelecektir. Çoğunluk sistemlerinin tüm seçim bölgelerinde ya da belirli seçim bölgelerinde güçlü olan siyasi partiler lehine orantısız dağılıma sebep olabileceği 2015 yılında yapılan Birleşik Krallık seçim sonuçlarıyla örneklendirilebilir. Bu seçimlerde oyların yüzde 36.9'unu kazanan Muhafazakar Parti sandalyelerinin yüzde 51'ini kazanmıştır. Daha çarpıcısı, oyların yüzde 12.6'sını kazanan Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi sadece bir seçim bölgesinde ilk sırada olduğu için bir sandalye kazanmış, oyların yüzde 4.7'sini kazanan İskoçya Milliyetçi Partisi ise İskoçya bölgesindeki hakim gücü sayesinde 56 sandalye kazanmıştır (<http://www.parties-and-elections.eu/unitedkingdom.html>) (Erişim tarihi 9 Mayıs 2021).

milletvekili dağılımı oluşturduğunu, etkin parlamento sayısı ve aşkın temsil oranının nasıl etkilendiğini göstermektedir.²³

Şekil 2: Farklı Baraj Seviyelerinde Milletvekili Dağılımı

Şekil 3: Farklı Baraj Seviyelerinde Aşkın Temsil Oranı & Etkin Parlamento Partisi Sayısı

²³ Farklı baraj seviyelerine göre milletvekili dağılımının nasıl şekilleneceği gösteren veri seti bu makaleye atıf yapılarak kullanılabilir. Verilerin temini için makale yazarıyla iletişime geçilebilir.

2002 seçimlerinde uygulanan %10 barajını toplam oy oranları %53,7 olan iki parti geçebilmişti. Adalet ve Kalkınma Partisi 363 milletvekiliyle yasama çoğunluğunu kazanırken, Cumhuriyet Halk Partisi 178 milletvekiliyle ana muhalefet partisi olmuştu. %10 barajının aşkın temsil oranını ne derece olumsuz etkileyebileceği 2002 seçimi özelinde görülmüştür. Zira, toplam oy oranı %46,3 olan siyasi partiler parlamento dışında kalmıştır. Bununla birlikte, ülke barajı oranı %7 olsaydı dahi, aynı oy dağılımında, Adalet ve Kalkınma Partisi 295 milletvekiliyle yasama çoğunluğunu kazanacaktı. Aynı zamanda, %7 barajı, beklenildiği gibi, aşkın temsil oranını görece olumlu yönde (orantılılık yönünde) etkileyecekti. Üç parti daha parlamentoya girecek, parlamentoda temsil edilen oy oranı %53,7'den %79,8'e çıkacak ve etkin parlamento partisi sayısı 1.85'ten 2.78'e çıkacaktı. Ülke seçim barajı %5 seviyesinde olsaydı aynı oy dağılımına göre iki parti daha parlamentoya girecekti. Bu, etkin parlamento sayısının 3.34'e, parlamentoda temsil edilen oyların %91,1'e yükselmesini sağlayacaktı. Bununla birlikte, %10 ve %7 seçim barajı seviyesinde görünen durumun aksine, %5 seçim barajı seviyesinde hiçbir siyasi parti tek başına yasama çoğunluğunu elde kazanamayacaktı. Bu, en az iki partili koalisyon hükümeti ya da tek partili azınlık hükümeti alternatiflerini gündeme gerektirecekti. Seçim barajının tamamen kaldırıldığı durumda ise, sandalye dağılımı barajın %5 seviyesinde uygulandığı durumdan çok farklı bir sonuç üretmeyecekti. Örneğin, 2002 seçimleri sonuçları özelinde, aynı oy dağılımına göre, %5 baraj oranında 266 sandalye kazanan Adalet ve Kalkınma Partisi, sadece dört sandalye daha kaybederek 262 sandalye kazanacaktı. %5 seçim barajında 116 sandalye kazanan Cumhuriyet Halk Partisi için ise, bu sayı %0 oranında da aynı kalacaktı.

Seçim barajı uygulamasının yasama çoğunluğu elde etme ihtimaline olan etkisi 2007 – 2015 arası dönem boyunca azalmıştır. 1991-2002 arası dönemde görülen çok partili sistemin tek partinin egemen olduğu sisteme doğru dönüşmesi ve günümüzdeki Halkların Demokrasi Partisi öncüllerinin 2007 ve 2011 seçimlerinde seçim barajından muaf olan bağımsız adayları destekleme kararı, barajın temsilde adalet normu üzerindeki etkisini görece azaltmıştır. 2002 seçiminde seçim barajı %5 olsaydı hiç parti yasama çoğunluğunu tek başına elde edemezken, 2007, 2011 ve 2015 Kasım seçimlerinin tamamında, seçim barajı %0 seviyesinde olsaydı dahi Adalet ve Kalkınma Partisi yasama çoğunluğunu elinde tutabilecekti.²⁴ 2007 seçiminde %10 baraj seviyesinde 341 sandalye kazanan

24 Adalet ve Kalkınma Partisi'nin parlamento çoğunluğunu 2015 Haziran seçiminde kaybetmesi partinin bir önceki seçimde aldığı oy oranındaki düşüştür. 2007 – 2015 arası dönemde seçim barajının milletvekili dağılımını etki eden bir faktör olma niteliğinden uzaklaşmasına dair bir başka örnek, Haziran 2015 seçiminde dört farklı baraj seviyesinde (%0, %5, %7, %10), meclise giren dört siyasi partinin de aynı sayıda milletvekili çıkaracak olmasıdır.

Adalet ve Kalkınma Partisi, %7'lik barajda da bu sayıyı koruyacaktı. Barajın %5 ya da %0 olduğu durumdaysa partinin sandalye sayısı sırasıyla 338 ve 335 olacaktı. 2007 seçimi özelinde en çarpıcı sonuç ise, barajın %7 ya da %10 olduğu durumda aşkın temsil oranının %5 ya da %0 olduğu duruma göre orantılık yönünde çıkmasıdır. Bu anomalinin sebebi, seçmen desteği ağırlık olarak Doğu ve Güney Doğu seçim bölgelerinde yoğunlaşan, o dönemki adıyla Demokratik Toplum Partisi'nin, %5 baraj seviyesinde parti olarak parlamentoya girebilecek olmasıdır.²⁵

2011 seçiminde 327 milletvekili kazanan Adalet ve Kalkınma Partisi, %7'lik barajda bu sayıyı koruyacak, %5'lik barajda veya %0'lik barajda sadece 4 milletvekili kaybederek 323 sandalyeye sahip olacaktı. Kaybedilen bu sandalyeler 2011 seçiminde desteklediği bağımsız adayların aldıkları oy sayıları dikkate alarak yapılan hesaplama göre %5,2'lik oy yüzdesine sahip olan, o dönemki adıyla, Barış ve Demokrasi Partisi'ne geçecekti. Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi kazandıkları sandalye sayıları ise her üç seçim için farklı baraj seviyelerine göre değişiklik göstermeyecekti. %10 seçim barajının uygulanmasına rağmen, 2011 seçiminde parlamentoda yer alan dört siyasi partinin toplam oy oranı %94,4 iken, bu oran 2015 Haziran seçiminde %95,2'ye, 2015 Kasım seçiminde %97,48'e çıkmıştır.²⁶

4. Tartışma ve Sonuç: Belirleyici Aktörlerin Amacı ve Seçim Barajı Uygulaması Arasındaki Bağını

2007 seçimlerinden itibaren, seçim barajı uygulamasının aşkın temsil oranına ve etkin parlamento partisi sayısına olan etkisinin azalması, parti sistemi, siyasi partiler, ve seçmen kaynaklı şu nedenlerle ilişkilidir: Parti sisteminde çok partili yapıdan hakim parti sistemine dönüşüm (Çarkoğlu, 2011: 44; Sayarı, 2016: 276); 2002 sonrası dönemde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin merkez sağ

25 Baraj oranı %5 olsaydı, 2002 seçimlerinde oy yüzdesi 5.1 olan Anavatan Partisi 8 milletvekili kazanırken, oy yüzdesi 6.2 olan DEHAP 51 sandalye kazanacaktı. Bu sonuç, 2015 yılında yapılan Haziran ve Kasım seçimlerinde de görülmüştür. Birincisinde, Milliyetçi Hareket partisi %16,29 oy oranına karşılık 80 milletvekili kazanırken Halkların Demokrasi Partisi %13,12 oy oranına karşılık 80 milletvekili kazanmıştır. İkincisinde, Milliyetçi Hareket Partisi %11,9 oy oranına karşılık 40 milletvekili kazanırken, Halkların Demokrasi Partisi %10,76 oy oranına karşılık 59 milletvekili kazanmıştır.

26 Barış ve Demokrasi Partisi'nin oy oranı, partinin desteklediği bağımsız adaylardan her birinin aldıkları oy sayısının toplanması ile hesaplanmıştır. Bağımsız adayların aldıkları oyları ayrı ayrı gösteren tutanaklar, Yüksek Seçim Kurulu veri tabanına 2011 parlamento seçiminden itibaren yüklenmiştir. Bu hesaplama, tutanaklarda bağımsız adayların aldıkları toplam oy gösterildiği için, 2007 seçimi için yapılamamıştır.

siyasetin yeni aktörü haline gelmesi (Özbudun, 2006: 546 – 548; Onar, 2007: 276; Gümüştü, 2013: 225); Doğruyol Partisi ile Anavatan Partisi'nin beklentileri karşılamayan birleşme süreci (Yavuz and Özcan, 2007: 124); Demokratik Toplum Partisi ve ardılı Barış ve Demokrasi Partisi'nin 2007 ve 2011 seçimlerinde, bağımsız adaylar aracılığıyla seçim barajı engelini aşma stratejisi (Hale, 2008: 239); oy tercihlerinin belirlenmesinde ideolojinin ve parti aidiyetinin artan etkisi (Kalaycıoğlu, 2015: 8); oy değişkenliği oranındaki azalış (Çakır, 2019: 514).

2007-2015 Kasım döneminde yapılan seçimler özelinde seçim barajı uygulamasının anlamı kalmadığı söylenebilir. Bu sayede, temsilde adalet idealinin tam olarak sağlanabilmesi için seçim barajı uygulamasının tamamen kaldırılabilmesi savunulabilir. Dahası, 2017 referandumu ile kabul edilen hükümet modeli değişikliği ile güven oyu kuralının kaldırılmasıyla, yasama çoğunluğunu elde etmenin parlamenter sistemdeki kadar öncelikli bir seçim hedefi olmadığı da söylenebilir. Ancak iki sebebe bağlı olarak, rasyonel seçim yaklaşımına göre seçim sisteminin belirleyicisi olan aktörlerinin ülke seçim barajı uygulamasına devam edeceği ön görülebilir. Birincisi, yürütme yetkisine ilişkin konularda kanunun cumhurbaşkanlığı kararnamesine olan üstünlüğüdür.²⁷ Bu sebeple, cumhurbaşkanı olarak seçilen bir siyasi için parlamento çoğunluğuna sahip olmak önem arz etmektedir. Yürütme ve yasama çoğunluklarının farklı siyasi gruplar tarafından kontrol edilmesi parti disiplininin görece zayıf olduğu başkanlık hükümet modelleri için sorun teşkil etmeyebilir. Ancak, böyle bir durumun parti disiplininin çok kuvvetli olduğu Türkiye örneğinde bir yürütme krizine sebep olması ihtimal dahilindedir. İkincisi, siyasal parti sisteminde yaşanmakta olan değişim sürecidir. 2011-2015 Kasım seçiminde etkisini gösteren tek partinin egemen olduğu parti sistemi yapısı, seçim ittifaklarını mümkün kılan değişikliğin etkisiyle iki bloklu yapıya dönüşmektedir. Bilindiği gibi, 16 Nisan 2017 referandumunda yeni hükümet sistemi önerisine ilişkin verilen evet ve hayır oy oranlarının birbirine çok yakın çıkması, hükümet sistemi konulu siyasi ayrışmayı sonlandırmak yerine derinleştirmiştir. Referandum öncesi kampanya döneminde hayır oyu lehinde pozisyon alan ve Ekim 2017'de kurulan İyi Parti, “seçim ittifakı” yasası sayesinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Saadet Partisi ile birlikte Millet İttifakı'nı kurarak parlamento grubuna sahip beşinci parti olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi'nde ayrılarak kurulan ve değişen hükümet sistemine muhalif pozisyon alan Gelecek Partisi ve Demokrasi

27 Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 104. Maddesinin ilgili fırcasına göre “... Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde kanun hükümleri uygulanır.” <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>

ve Atılım Partisi seçimlere katılım hakkı kazanmışlardır.²⁸ 2018 Cumhurbaşkanlığı seçiminde Cumhuriyet Halk Partisi'nin cumhurbaşkanı adayı olan Muharrem İnce ve 2014 yerel seçiminde partinin İstanbul Büyükşehir Belediyesi başkan adayı olan Mustafa Sarıgül, birbirlerinden bağımsız olarak partilerinden ayrılmış ve partileşme sürecine girmişlerdir. Bu gelişmelerin parti sistemine olan etkisi şu iki hususta dikkate değerdir: 1) etkin seçim partisi sayısındaki artış; 2) hükümet sistemi konulu ayrışma üzerinde üzerinden parti sistemin seçmen desteği birbirine yakın iki bloklu yapıya dönüşmesidir.

Gerek kanun hükümlerinin cumhurbaşkanlığı kararnamelerine olan üstünlüğü gerek siyasi parti sisteminde etkin seçim partisi sayısının artacağı beklentisi, seçim barajının oy oranı yüksek olan siyasi partiler lehine olan etkisinin tekrar önem kazanmasına sebep olmuştur. Bu durum, rasyonel tercih yaklaşımının ön göreceği gibi, yasama çoğunluğunu kazanma amacını önceleyen belirleyici aktörlerin temsilde adalet idealini ikinci plana atmalarına ve “yönetimde istikrar” ilkesini ön plana çıkararak, ülke barajı uygulamasını benimsemelerini beraberinde getirecektir. 2002 seçimleri sonuçları göz önüne alınca, seçim barajı seviyesi olarak %10 seviyesinin aynı düzeyde tutulması ya da en fazla %7 seviyesine indirilmesi tercihin benimsenmesi en güçlü olasılıklar olarak öne çıkmaktadır.²⁹ İkinci tercihin benimsenmesi, daha öncede belirtildiği gibi, Cumhuriyet İttifakı'nı oluşturan siyasi partilerden birinin tek başına yasama çoğunluğunu kontrol etmiyor oluşudur. 1995 – 2018 döneminde yapılan parlamento seçimlerinde kazandığı seçmen desteği oranı %8 ile %18 aralığında değişen, 1995 ve 2002 seçimlerinde yüzde 10 barajına takılan Milliyetçi Hareket Partisi, barajın %10 seviyesinden %7 ya da %5 seviyesine düşürülmesini rasyonel tercih yaklaşımına göre destekleyebilecektir. Ancak, etkin seçim partisi sayısındaki artış sebebiyle, 2002 seçim sonuçları üzerinden yapılan hesaplamanın da gösterdiği gibi, Adalet ve Kalkınma Partisi seçim barajı seviyesinin %5'e çekilmesini yasama çoğunluğunu kazanma hedefinin tehlikeye gireceği sebebiyle rasyonel bir seçim olarak dikkate almayacaktır. Bu durumda,

28 Yüksek Seçim Kurulu tarafından hazırlanan güncel listeye göre her iki parti Afyon ile Güney Beldesine 6 Haziran 2021 tarihli ara seçime katılma hakkını kazanmışlardır. Karar metni için (<https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/80049/2021.167.pdf>) (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2021).

29 Koalisyon hükümetleri ya da tek parti azınlık hükümetleri, nispi temsil sisteminin uygulandığı parlamenter demokrasilerde sıklıkla görülmektedir. Almanya, Belçika, İspanya, Hollanda gibi ülke örnekleri koalisyon hükümetleri ile ekonomik ve sosyal kalkınma arasındaki negatif bir ilişki olduğu algısını desteklememektedir. Buna rağmen, Türkiye özelinde, özellikle Şubat 2001 ekonomik krizi sebebiyle koalisyon hükümeti fikrine karşı gelişmiş dikkate değer oranda olumsuz algı mevcuttur.

seçim barajını belirleme gücüne sahip iki partinin seçim barajı konusunda uzlaşacağı iki olası karar hakkında şu öngörü yapılabilir: %7 seviyesinde uzlaşma ya da %10 barajının aynen korunması. Bu iki seçeneğinin kesişimi olarak, Çekya ve Polonya ülkelerinde uygulanan baraj kurallarına benzer şekilde, seçimlere tek başına katılan siyasi partiler için ayrı, seçim ittifakları için ayrı seçim barajı belirlenmesi de ihtimal dahilinde değerlendirilebilir.³⁰ Buna göre, seçime tek başına katılan partiler için %7, seçim ittifakları için %10 seviyesinde seçim barajı Cumhur İttifakı'nı oluşturan partilerin yönelebileceği bir diğer rasyonel seçenek olarak öne çıkabilir.

Kaynakça

- Alkan, Mehmet Ö. (2006), "Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri", *Anayasa Yargısı*, 23: 133-165.
- Alkin, Sinan (2011), "Underrepresentative Democracy: Why Turkey Should Abandon Europe's Highest Electoral Threshold",
(https://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=law_globalstudies)
(11 Mayıs 2021).
- Anayasa Mahkemesi (1996), *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi* Cilt 2.
(https://www.anayasa.gov.tr/media/4955/kd_31_2.pdf) (11 Mayıs 2021).
- Aydoğan Ünal, Betül (2020), "Opening the Ballot Box: Strategic Voting in Turkey's June 2018 Presidential and Parliamentary Elections", *Romanian Political Science Review*, 20 (1): 107-122.
- Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (16 Mart 2018), *Resmi Gazete*
(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180316-28.htm>) (11 Mayıs 2021).
- Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (23 Mart 1968), *Resmi Gazete*
(<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12856.pdf>) (11 Mayıs 2021).
- Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (24 Ekim 1968), *Resmi Gazete*
(<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13035.pdf>) (11 Mayıs 2021).
- Blais, Andrea, Agnieszka Dobrzynska, Indridi H. Indridason (2005), "To Adopt or Not to Adopt Proportional Representation: The Politics of Institutional Choice", *British Journal of Political Science*, (35): 182-190.
- Benoit, Kenneth (2004), "Models of Electoral System Change", *Electoral Studies*, 23: 363-389.
- Bol Damien (2016), "Electoral Reform, Values and Party Self-Interest", *Party Politics*, 22 (1): 93-104.
- Bormann, Nils Christian ve Matt Golder (2013), "Democratic Electoral Systems Around the World, 1946-2011", *Electoral Studies*, 32: 360-369.

---

30 Çekya ve Polonya seçime tek başına katılan partiler için ülke seçim barajı %5'tir. İttifakların geçmesi gereken seçim barajı oranı ise ülkeler arasında değişiklik göstermektedir. Bu oran Çekya'da %10 Polonya'da ise %8'dir.

- Carey, John ve Simon Hix (2011), "The Electoral Sweet Spot: Low-Magnitude Proportional Representational Electoral Systems", *American Journal of Political Science*, 55 (2): 383-397.
- Carter, Elisabeth (2004), "Does PR Promote Political Extremism? Evidence from West European Parties of Extreme Right", *Representation*, 40 (2): 82-100.
- Chan Ka-Lok, Kenneth (1995), "Poland At The Crossroads: The 1993 General Elections", *Europe-Asia Studies*, 47 (1): 123-145.
- Colomer, Josep (2005), "It's Parties That Choose Electoral Systems (or, Duverger's Law Upside Down)", *Political Studies*, 53: 1-21.
- Çakır, Semih (2020), "Polarized Partisanship, Over-Stability and Partisan Bias in Turkey", *Turkish Studies*, 21 (4): 497-523.
- Çarkoğlu, Ali (2011), "Turkey's 2011 General Elections: Towards a Dominant Party System", *Insight Turkey*, 13 (3): 43-62.
- Çınar, Kürşat (2015), "Local Determinants of an Emerging Electoral Hegemony: the Case of Justice and Development Party in Turkey", *Democratization*, 23 (7): 1216-1235.
- Eatwell, Roger (1988), "Plus Ça Change? The French Presidential and National Assembly Elections, April – June 1986", *Political Quarterly*, 59 (4): 462-472.
- Erdoğan, Emre (1999), *Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçları: İstikrar ve Temsiliyet*, (https://www.academia.edu/346993/Seçim_Sistemleri_ve_Siyasal_Sonuçları) (11 Mayıs 2021).
- Gallagher, Michael (1991), "Proportionality, Disproportionality and Electoral System", *Electoral Studies*, 10 (1): 33-51.
- Gallagher, Michael (1998), "The Political Impact of Electoral System Change in Japan and New Zealand, 1996", *Party Politics*, 4 (2): 203-228.
- Rahat, Gideon ve Reuven Hazan (2011), "The Barriers to Electoral System Reform: A Synthesis of Alternative Approaches", *West European Politics*, 34(3): 478-494.
- Göksel, Türkmen ve Yetkin Çınar (2011), *Mevcut Sistemin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri* (Ankara: TEPAV)
- (https://www.tepav.org.tr/upload/files/13191078517.Mevcut_Secim_Sistemini_Iyilestirilmesine_Yonelik_Sayisal_Analizler_ve_Politika_Onerileri.pdf) (11 Mayıs 2021).
- Göksel, Türkmen ve Yetkin Çınar (2014), "Demokratikleşme Paketindeki Önerilerle Karşılaştırmalı Alternatif Seçim Sistem Simülasyonları", *TEPAV* (https://www.tepav.org.tr/upload/files/13986897509.Demokratikleşme_Paketindeki_Onerilerle_Karsilastirmali_Alternatif_Secim_Sistemi_Simulasyonlari.pdf) (11 Mayıs 2021).
- Göksel, Türkmen ve Yetkin Çınar (2017), "Yeni Anayasal Sistemde Seçim Sistemleri Simülasyonları" *TEPAV*,
- (https://www.tepav.org.tr/upload/files/14939668301.Yeni_Anayasal_Sistemde_Secim_Sistemleri_Simulasyonlari.pdf) (11 Mayıs 2021).
- Grofman, Bernard ve Arend Lijphart (2002), "Introduction" Grofman, Bernard ve Arend Lijphart (Der.), *The Evolution of Electoral and Party Systems in the Nordic Countries* (New York: Agathon Press): 1-13.
- Gümüüşçü, Şebnem (2013), "The Emerging Predominant Party System in Turkey", *Government and Opposition*, 48 (2): 223-244.
- Hale, William (2008), "The Electoral System and the 2007 Elections: Effects and Debates", *Turkish Studies*, 9 (2): 233-246.

- Hooghe, Marc ve Tim Reeskens (2007), "Are Cross-National Surveys the Best Way to Study the Extreme Right in Europe", *Patterns of Prejudice*, 41(2): 177-196.
- Jacobs, Kristof ve Leyenaar Monique (2011), "A Conceptual Framework for Major, Minor and Technical Electoral Reform", *West European Politics*, 34 (3): 495-513.
- Kaminski, Marek M, Grzegorz Lissowski ve Piotr Swistak (1998), "The Revival of Communism or the Effects of Institutions: The 1993 Polish Parliamentary Elections", *Public Choice*, (97): 429 – 449.
- Kalaycıoğlu, Ersin (2002), "Elections and Governance", Sayarı, Sabri ve Yılmaz Esmer (Der.) *Politics, Parties and Elections in Turkey* (London: Lynne Rienner Publishers): 55-71.
- Kalaycıoğlu, Ersin (2015), "Local Elections and the Turkish Voter: Looking for the Determinants of Party Choice", *South European Society and Politics*, 19 (4): 1-18.
- Laakso, Markku ve Rein Taagepera (1979), "Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe", *Comparative Political Studies*, 12 (1): 3-27.
- Linz Juan ve Alfred Stepan (1996), *Problems of Democratic Transition and Democratic Consolidation* (Baltimore: John Hopkins University Press).
- Millard, Francis (2010), *Democratic Elections in Poland: 1991 – 2007* (Oxon: Routledge).
- Mair, Peter (2001), "The Limited Impact of Europe on National Party Systems", *West European Politics*, 23(4): 27-51.
- Onar, Nora (2007), "Kemalists, Islamists, and Liberals: Shifting Patterns of Confrontation and Consensus, 2002-06", *Turkish Studies*, 8 (2): 273-288.
- Özbudun, Ergun (2006), "From Political Islam to Conservative Democracy: The Case of the Justice and Development Party in Turkey", *South European Society and Politics*, 11 (3): 543-557.
- Özbudun, Ergun (2016), *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Özgül, Bülent (2002), *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi, Isparta Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.*
- Renwick, Alan (2018), "Electoral System Change", Erik Herron, Robert Pekkanen ve Matthew Shugart (Der.), *The Oxford Handbook of Electoral Systems* (Oxford, New York: Oxford University Press): 113-132.
- Sabuncu, M. Yavuz (2006), "Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları", *Anayasa Yargısı*, 23: 191-197.
- Sayarı, Sabri (2016), "Back to a Predominant Party System: The November 2015 Snap Elections in Turkey", *South European Society and Politics*, 21 (2): 263-280.
- Schugart, Matthew (2001), "Extreme Electoral Systems and the Appeal of the Mixed-Member Alternative", Shugart Matthew Sobert ve Martin P. Wattenberg (Der.), *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* (Oxford, New York: Oxford University Press): 25-51.
- Schugart Matthew ve Martin Wattenberg (2001), "Introduction: The Electoral Reform of the Twenty-First Century", Shugart Matthew Sobert ve Martin P. Wattenberg (Der.), *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* (Oxford, New York: Oxford University Press): 1-6.
- Shugart, Matthew ve Laakso Taagepera (2018), "Electoral System Effects on Party Systems", Erik Herron, Robert Pekkanen ve Matthew Shugart (Der.), *The Oxford Handbook of Electoral Systems* (Oxford, New York: Oxford University Press): 41 – 68.

- Tachau, Frank (2002), "An Overview of Electoral Behavior: Toward Protest or Consolidation of Democracy", Sayarı Sabri ve Yılmaz Esmer (Der.), *Politics, Parties and Elections in Turkey* (London: Lynne Rienner Publishers): 33-54.
- Türk, Hikmet Sami (2006), "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", *Anayasa Yargısı*, 23: 75 – 113.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2012), "Milletvekili Genel Seçimleri 1923 – 2011", <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf> (11 Mayıs 2021).
- Tworzecki, Hubert (1994), "The Polish Parliamentary Election of 1993", *Electoral Studies*, 13 (2): 180-185.
- Vowles, Jack (2005), "New Zealand: The Consolidation of Reform" Gallagher Michael ve Paul Mitchell (Der.), *The Politics of Electoral Systems* (Oxford, New York: Oxford University Press): 295-312.
- Yavuz, Hakan ve Nihat Ali Özcan (2007), "Crisis in Turkey: The Conflict of Political Languages", *Middle East Policy*, 14 (3): 118-135.
- Vowles, Jack (2010), "Electoral System Change, Generations, Competitiveness, and Turnout in New Zealand: 1963-2005", *British Journal of Political Science*, 40: 875-895.